

Drago KOS

Postmoderni premik in razvoj podeželja

V novejšem času so se okrepile teorije, ki v precejšnji meri rahljajo zvezo med ekonomskim in družbenim razvojem. Ker gre pri tem nedvomno za tvegane konstrukcije, je verjetno smiselna previdnejša formulacija, da se v družbah visoke (razvite) moderne relativno zmanjšuje neposredni vpliv ekonomije na družbeni razvoj. Če je na relativno nizki stopnji ekonomskega razvoja ta zveza povsem očitna, pa na višjih ravneh postane bistveno ohlapnejša. To tudi, pomeni da spremembe v ekonomiji nimajo več neposrednega (mehankega) vpliva na stopnjo družbene integracije. Ena temeljnih značilnosti družb visoke moderne (postmodernih družb) je prav množenje temeljnih razvojnih dejavnikov. Najbolj zgoščeno to novost pojasnjuje teza o „koncu velikih zgodb“. Z vidika družbenega in v precejšnji meri tudi prostorskega planiranja ta sprememba pomeni, da razvoja (ali družbenih sprememb) ni več mogoče pojasnjevati monokavzalno. Ta postopek tudi doslej ni bil povsem korekten, čeprav je bil (in je še) zelo pogosto uporabljan in tudi formalno sprejet. V razvitih modernih družbah, ki jim večina pravi postmoderne družbe, pa je postala napaka pri tovrstnem pojasnjevanju že tako očitna, da ni več prepričljiva oziroma uporabna.

Ta „postmoderni premik“ (Inglehart, 1995), do katerega je prišlo v razvitejših družbah oziroma v družbah visoke moderne (postmodernih družbah) je mogoče registrirati tudi na ravni vrednot. Temelj tega vrednotnega premika je prav relativna ekonomska varnost oziroma stabilnost. Čeprav je videz lahko tudi drugačen, pa je dejstvo, da se je delež ekonomsko ogroženih skupin v razvitih modernih družbah v drugi polovici dvajsetega stoletja radikalno

zmanjšal, kar neposredno vpliva na relativizacijo „ekonomskega determinizma“. Kljub upravičeni skepsi in mnogim pomislekom o naravi „postmodernega“ premika je smiselno razpravljati o spremembah, ki so povzročile, da klasični modernističnimi koncepti ne uspejo več ustrezno opisati stanja razvitih družb.

Premik v vrednotah je bistven tudi kot izhodišče za predvidevanje bodočega razvoja. Vrednotni sistem je struktura, ki dolgoročno motivira in usmerja delovanje. Tudi zaradi tega, ker je Inglehartova raziskava vrednot zajela tudi Slovenijo, je smiselno nekoliko podrobneje predstaviti njegove temeljne ugotovitve.

Premik od modernih k postmodernim vrednotam je mogoče sistematizirati v pet temeljnih sklopov:

a) Premik od „vrednot pomanjkanja“ k postmodernim „vrednotam (ekonomske) varnosti“

Postmoderni premik povzroča postopno izginevanje, bolje bi bilo reči transformacijo vrednot, ki so nastale v času relativne revščine (pomanjkanja), torej stanja, v katerem je ekonomsko preživetje – dejansko boj za osnovno eksistenco – temeljni mobilizacijski dejavnik večinskega dela družbe. V roku ene ali dveh generacij se je v Evropi in tudi pri nas zgodil še ne viden premik v socialni blaginji in socialni varnosti prebivalstva. Čeprav je sprememba z dolgoročnega zgodovinskega vidika zelo hitra, pa je s posameznikove časovne dispozicije še vedno tako počasna, da se v določeni meri izogne individualni percepciji. Dejstvo, da so bile tradicionalne in moderne družbe pod močnim vplivom

Podeželje Postmodernizem Vrednote

Spremembe v ekonomiji nimajo več neposrednega vpliva na stopnjo družbene integracije. Ena temeljnih značilnosti družb visoke moderne je prav množenje temeljnih razvojnih dejavnikov. Z vidika družbenega in v precejšnji meri tudi prostorskega planiranja ta sprememba pomeni, da razvoja ni več mogoče pojasnjevati monokavzalno. Prikazu „postmodernega premika“ v sodobnih družbah sledi prikaz položaja Slovenije, pri tem pa sta izpostavljena pomen podeželja in izhodišča projektov razvoja in prenove vasi

Countryside Postmodernism Values

Economic changes do not have direct influence on the level of social integration. One of the basic characteristics of developed modern societies is the multiplication of fundamental development factors. From the social and spatial planning point of view this change means that development cannot be explained singularly. A review of the postmodernist shift in contemporary societies is followed by the case of Slovenia, where the importance of the countryside and guidelines for development projects and renewal of villages are emphasised.

pomanjkanja, revščine ipd., očitno na zdravorazumski ravni ni dovolj prisotno (gl. tudi Montanari, 1998).

b) Zmanjševanje učinkovitosti in manjša sprejemljivost birokratske avtoritarnosti

„Hierarhična avtoritarnost, centralizacija, velikost postajajo vedno bolj sumljivi“ (Inglehart, 1995). Za to obstajata dva temeljna razloga: principi (mehanizmi) množičnosti so dosegli točko, na kateri se njihova učinkovitost začne zmanjševati; obenem so ti mehanizmi dosegli točko, na kateri se začne zmanjševati tudi njihova upravičenost, tj. legitimnost. Postmoderni premik od tradicionalne predmoderne avtoritarnosti in obenem tudi od modernistične državne avtoritarnosti zato povzroča velike težave, kadar legitimizacija posegov v prostor poteka po klasičnih modernističnih vzorcih, npr. zgolj z večinskimi preglasovanjem. Če drugega ne, so tovrstne težave tudi pri nas že nedvoumno ugotovljene.

c) Zavrnitev Zahoda kot modela in kolaps socialistične alternative

Postmodernizem se osredotoča na dehumanizacijske vidike birokratske nepersonalne moderne (Zahod) in seveda tudi na kritiko državnega birokratskega modela (Vzhod). Po Inglehartu ima postmodernizem vgrajeno tendenco k demokratizaciji. Za nas pa je ta poudarek pomemben, ker zmanjšuje naivni demonstracijski učinek oziroma preprosto neselektivno zgledovanje po zahodnem birokratskem nepersonalnem upravljaljskem (planerskem) modelu.

d) Naraščajoči poudarek „svobodnosti in čustvenosti“ ter zavračanje vseh oblik avtoritete

Postmodernizem vodi neposredno v demokracijo, zlasti zaradi tega, ker postanejo najvišje vrednote samoekspresija in politična participacija. Seveda pa

ta razvoj ne poteka brez težav in odporov. Tradicionalne, tj. modernistične elite ga lahko zavirajo skoraj „do neskončnosti“, vendar ob naraščajočih družbenih stroških. Podobno zaviralno funkcijo imajo tudi tradicionalne, tj. modernistične institucije in makroekonomski dejavniki. Seveda pa tudi ekonomski razvoj omogoča in sproža vedno bolj množično (politično) participacijo. Okoljski in prostorski problemi oziroma odprta vprašanja so nedvomno med najmočnejšimi viri mobilizacije in motivacije.

5. Zmanjševanje prestiža znanosti, tehnologije in racionalnosti

Središčna vrednotna sestavina modernizacije in celotnega obdobja moderne je bila visoka stopnja zaupanja v sposobnost (moč) znanosti oziroma racionalne analize in na tej temelječe argumentativne racionalnosti. S tega vidika je ena najpomembnejših razlik, v čemer se postmodernizem razlikuje od modernizma, povezana s padanjem zaupanja v to, da bosta znanost in tehnologija rešili vse probleme človeštva. Presenetljivo je padajoča kredibilnost ekspertnih sistemov najmočnejša prav v tehnološko najbolj razvitih družbah. Nedvomno pa je znak „postmodernosti“ prisoten že tudi pri nas.

Inglehart priznava, da med modernizacijo in postmodernizmom obstaja kontinuiteta, tj. postmodernizem v določeni meri nadaljuje oziroma razvija velike družbene projekte, ki so se začeli že v moderni, npr. procese specializacije, sekularizacije in individualizacije. Tu se navezuje na debato o tem, ali je postmoderna družba povsem nova kvaliteta ali pa gre zgolj za zadnjo fazo modernizma, tj. razvito moderno. Ta razprava poteka v sociologiji že dalj časa in nekateri ugledni teoretiki se nagibajo h „konzervativni“ interpretaciji, vendar pa ta terminološka razprava na tem mestu ni najpomembnejša.

Inglehart torej priznava kontinuiteto, vendar poudarja, da sta zlasti proces sekularizacije in individualizacije dobila nov značaj. Čeprav znanost in z njo t.i. stroka (ekspertni sistemi) izgubljata kredibilnost, se po njegovem mnenju nadaljuje tudi proces sekularizacije. Temeljni razlog je ponovno ekonomska varnost, ki so jo dosegle razvite družbe. Vendar čeprav pada prepričljivost „absolutnih verskih sistemov“, se v postmodernih družbah povečuje skrb za pomen in smoter življenja. To skrb nazorno demonstrirata naraščajoča okoljska zavest in mobilizacija.

Inglehart utemeljuje svoje ugotovitve z obsežno analizo 47 variabel, tj. vrednostnih opredelitev. Vse variable je razvrstil na dveh dimenzijah. Skrajni vrednosti na vertikalni „avtoritarni“ osi sta „tradicionalna avtoritarnost“ in „racionalno-legalna, tj. birokratska avtoritarnost“. Na horizontalni osi razvrščene vrednote pa zavzemajo skrajnosti od „vrednot pomanjkanja“ do druge skrajnosti, ki jo tavnološko označi kot „postmoderne vrednote“. Te vrednote sestavljajo dejanske vrednote, ki jih je že Maslow postavil na vrh svoje vrednotne piramide (1954), tj. vrednote samouresničevanja (samoekepsije).

V tako skonstruiranem vrednotnem prostoru je Inglehart s pomočjo faktorske analize razvrstil vrednote v štiri dokaj razločljive skupine:

1. tradicionalne vrednote: religija, družina, večje število otrok, nacionalni ponos, ubogljivost...
2. vrednote pomanjkanja: trdo delo, denar, državna odgovornost, zaupanje v znanost...
3. racionalno-legalne vrednote: varčnost, zanimanje za politiko, odločnost, odgovornost...
4. postmoderne vrednote: toleranca, ekologija, prosti čas, zdravje, prijatelji...

V tej strukturi je mogoče opaziti, da sta prva in četrta skupina (tradicionalne in postmoderne vrednote) praktično popolni +/- preslikavi: delo je zamenjal prosti čas, družino prijatelji, nacionalni

ponos civilnodružbena gibanja, cerkev in podredljivost avtoritetam pa svoboda, tolerantnost in kreativnost. Skepsa pri interpretaciji tega vrednotnega prostora je nedvomno upravičena. Tudi v družbah, kjer se je že zgodil „postmoderni premik“, „trde“ ekonomske prisile ne moremo kar odpisati. Prav tako verjetno drži pripomba, da je morebiti tudi pri Inglehartu fascinacija nad „novostmi“, ki da jih prinaša postmoderni premik, rahlo naivna. Mnogi verovanjski in resničnostni sistemi in režimi, mnoge vrednote, mnoge ideologije so že zdavnaj tukaj in sestavljajo nekakšen „bricolage“, kot bi temu rekel Foucault. Pravi poudarek pri raziskovanju „premikov“ torej niso novosti same, temveč kako in zakaj se v določenem trenutku mnogi že obstoječi in že skoraj pozabljeni elementi sestavijo v novo mrežo, ki potem traja, dokler se ne sestavi drugačna. Ali kot je slikovito ugotovil Veyne: „Kadar človek ne vidi, česar ne vidi, tudi ne vidi, da ne vidi“ (Veyne, 1998).

Razprava o metodoloških in teoretsko konceptualnih vprašanjih, ki jih ta raziskava odpira, je torej na nekaterih ravneh nujna. Vendar pa kljub temu, da te razprave ni mogoče zaključiti oziroma zapreti, številne korelacije med grupiranjem vrednotnih sistemov nakazujejo relativno konsistentno razvrščanje preučevanih družb.

Inglehardtova raziskava tako potrjuje padajočo intenzivnost povezave med materialno blaginjo in subjektivnim občutenjem blaginje. Očitno je, da v družbah, ki bi jih lahko že označili kot postmoderne, trdo delo ni več visoko postavljena vrednota, samorealizacija pri ženskah pa ni več povezana z rojevanjem otrok. Pojavlja se tudi jasna povezava med občutkom varnosti in toleranco do tujcev. Posebno pozornost pa zasluži tudi ugotovljena negativna zveza med zaupanjem v znanost (stroko) in skupino „postmodernih“ vrednot.

Nekatere razmestitve vrednot so na prvi pogled tudi nelogične. Tako bi pričakovali, da se državno

lastnino in državno odgovornost razvršča na vertikalni avtoritarni osi. Analiza pa je pokazala, da sta ti dve vrednoti uvrščeni na horizontalni osi v skupino „vrednot pomanjkanja“. To „posebnost“ Inglehart razlaga z „geografskim dejavnikom“ oziroma geokulturnim položajem konkretnih družb. Tu dobijo rezultati raziskave še dodatno logično in teoretsko potrditev.

Razvrščanje družb (držav) v vrednotnem koordinatnem prostoru je zelo konsistentno oziroma visoko korelativno z ekonomsko (družbeno) razvitostjo in kulturno geografsko povezanostjo:

1. Razvite nordijske, pretežno protestantske družbe, ki vključujejo še Nizozemsko in Švico, tvorijo najbolj homogeno in „najbolj postmoderno“ skupino.
2. Njim najbližja je skupina nekoliko manj razvitih pretežno katoliških družb (Avstrija, Belgija, Francija, Italija, Velika Britanija, Kanada). Na postmoderni strani, vendar niže na lestvici avtoritarnosti so še ZDA, Irska in Severna Irska.
3. Dokaj homogeno skupino sestavljajo tudi „manj oziroma nekatoliške“ nekdanje socialistične družbe (Rusija, Estonija, Češka, Bolgarija...), ki se vse nahajajo v kvadrantu, ki označuje visoko vrednost avtoritarnih vrednot in vrednot „pomanjkanja“.
4. Na isti predmoderni strani, vendar nizko na lestvici avtoritarnosti so katoliške južnoameriške države in Poljska.

Seveda nas v tem kontekstu oziroma prostoru najbolj zanima Slovenija. Njen položaj je zelo blizu središču koordinatnega sistema, kar je mogoče interpretirati kot „povprečni uspeh“. Natančneje, na avtoritarni lestvici je Slovenija rahlo nad povprečjem, kar pomeni, da je nekoliko bližje razvitim modernim družbam kot družbam s tradicionalno predmoderno strukturo avtoritarnosti. Na horizontalni lestvici pa je z nekoliko večjim odklikom od središča bližje polu, ki ga označujejo vrednote pomanjkanja. Slovenija je „najbli-

že“ Portugalski in Madžarski. V „športni“ terminologiji bi lahko rekli, da je Slovenija na postmoderni lestvici „slabše“ uvrščena kot vse razvite evropske in ameriške države ter bolje kot vse druge nekdanje socialistične družbe z izjemo Vzhodne Nemčije. Na osi oziroma lestvici avtoritarnosti pa je nasprotno Slovenija „slabše“ pozicionirana kot večina nekdanjih socialističnih družb, vendar bolje kot Poljska, južnoameriške katoliške države in celo nekoliko bolj kot Italija, Portugalska, Španija in obe Irski.

Temeljna ugotovitev Inglehartove analize je torej, da obstajajo dokaj razpoznavne in koherentne kulturno-prostorske skupine družb. Še vedno jih povezuje tako dosežena stopnja ekonomskega razvoja, kot tudi sorodna kulturno-zgodovinska dispozicija. Kako torej ta raziskava odgovarja na vprašanje, v kakšni povezavi so razvojni procesi modernizacije, postmodernizacije in demokratizacije.

Zelo prepričljiva je ugotovitev, da obstaja zelo močna povezava (korelacija) med „postmodernimi“ vrednotami in demokratizacijo. Ugotovljena je sicer bila tudi korelacija med demokratizacijo in ekonomskim razvojem, vendar pa je zveza šibkejša. Na tej osnovi Inglehart pride do zaključka, da je stopnja ekonomskega razvoja na višji stopnji odvisna od stopnje demokratičnosti družbe in ne obratno. Postmoderni (ekonomski) razvoj je odvisen od tega, v kolikšni meri je večinska (modernistična) demokracija nadgrajena s t. i. „civilno demokracijo“, tj. z razvitostjo civilne družbe.

Ta in seveda tudi druge Inglehartove ugotovitve pri primerjalnem raziskovanju vrednot lahko predstavljajo temeljno konceptualno izhodišče za predvidevanje razvoja družb na prehodu iz moderne v postmoderno ali pa iz „klasične“ moderne v razvito moderno stanje. Ali kot zaključni Inglehart: „Vsaka stabilna kultura vzpostavi kongruentni sistem avtoritarnosti. Postmoderni premik pomeni odklik od obojega, od tradicional-

nega in modernega sistema avtoritarnosti. To je odziv na pojemajoč vpliv hierarhične avtoritete ne glede na njeno formalno utemeljenost. Okrepi se padanje zaupanja v hierarhične institucije v vseh industrijskih družbah" (Inglehart 1995, str. 402).

Na osnovi ugotovitev te raziskave slovenske družbe (še) ne moremo uvrstiti v t. i. postmoderno skupino. Slovenija v tem dvodimenzionalnem prostoru zavzema dobesedno „vmesno“ pozicijo. Na vertikalni osi je uvrščena nekje na pol poti med tradicionalnim in modernim dojemanjem avtoritete, na horizontalni osi pa tudi zavzema težko določljivo vmesno pozicijo med vrednotami pomanjkanja in postmodernimi samoekspresivnimi vrednotami.

Na prvi pogled bi položaj lahko pitijsko ocenili kot niti dober niti slab. Ta dvoumnost je z upravljaljskega oziroma planerskega vidika seveda težavna, ker ne daje dovolj jasne orientacije. Po drugi strani pa je „vmesni položaj“ teoretsko zanimiv, ker omogoča konstrukcijo različnih, tudi nasprotujočih scenarijev. Teoretično je mogoče predvideti celo, da bi bilo mogoče napraviti relativno hiter razvojni premik v postmoderno fazo. Kot je lepo pokazal Inglehart, so se najrazvitejše družbe pomikale po vertikalni osi od tradicionalne faze k moderni, nato pa se je začel dogajati t. i. postmoderni premik, ki je „postmoderne“ družbe v nekaterih pogledih približal postmodernim. Seveda pa je trasiranje morebitne „bližnjice“ izredno zahtevna in nedvomno tudi tvegana naloga za vse usmerjevalce družbenega razvoja.

Predvsem bi bilo smiselno namesto neselektivnega zgledovanja in posnemanja razvojnih vzorcev začeti uveljavljati načelo „učenja na napakah drugih“. Proces tranzicije, še bolj pa proces vključevanja v EU sta lahko idealna priložnost. S tega vidika je vzpostavitev relativno avtonomnega sistema prostorskega planiranja ena izmed temeljnih strateških nalog.

Iskanje „bližnjic“ pa je nevarno tudi zaradi tega, ker lahko zavede v privlačne, vendar preveč poenostavljene variante. Čeprav se na prvi pogled zdi, da je ta možnost že skorajda zanemarljiva, pa še vedno nastajajo tudi „strokovne podlage“ za nekakšen poenostavljen prostorski razvoj, ki se zgleduje po nekakšnem izgubljenem idealnem stanju. V mislih imam izhodišča projekta „Celostni razvoj (slovenskega) podeželja“ (Kovačič, 1995), ki ga pri tem, ko poskuša popravljati aktualno modernistično necelovitost, močno zanaša v nekakšno nostalgичno utopičnost. Ključna pomanjkljivost takšnega prizadevanja je seveda v tem, da podcenjuje, v nekaterih pogledih pa povsem spregleda temeljne strukturne spremembe, ki so se zgodile v razvitih modernih družbah in ki jih Inglehart slikovito označi kot „postmoderni premik“. Trend zmanjševanja pomena kmetijske funkcije podeželja ali pa s tem povezan proces „kontraurbanizacije“ sta nedvomno del tega premika, ki bistveno prispeva k redefiniciji podeželskega prostora in ki nekaterim specialistom za kmetijske dejavnosti hote ali nehote uhajajo iz zornega kota. Prav dejstvo, da se zdi postmoderni premik kot vračanje v nekdanje predmoderno stanje, zavaja v površne oziroma preveč nostalgичno motivirane interpretacije.

Vendar gre dejansko za novosti, ki le na zunaj spominjajo na že videne predmoderne prostorske vzorce. Med splošnimi razlogi, ki spodbujajo te nove funkcije podeželja, je v literaturi mogoče najti koncepte kot so naraščajoča „neagrikulturna“ oziroma „potrošniška“ raba podeželja, ruralizacija industrije, zmanjševanje koncentracije delovnih mest oziroma fleksibilnejše razmerje med delovnim in bivalnim okoljem, pa tudi povsem ekonomske razloge, npr. nižjo ceno delovne sile ipd. Med konkretnjšimi razlogi pa velja omeniti naslednje:

1. razširitev radija dnevnih migracij okrog zaposlitvenih centrov;
2. drobitev produkcijskih enot in socialni problemi v večjih centrih;

3. koncentracija ruralnega prebivalstva v majhnih urbanih centrih;
4. zmanjšanje števila (še „razpoložljivega“) ruralnega prebivalstva oziroma saturirana urbanizacije;
5. različni strukturni skladi za ruralno prebivalstvo;
6. rast zaposlovanja v posebnih (lokalnih) industrijah;
7. prestrukturiranje industrije in pojav novih panog, ki se v tradicionalnih industrijskih središčih težje uveljavijo;
8. izboljšave transporta in komunikacijske tehnologije;
9. izboljšava izobraževanja, zdravstva idr. infrastrukture;
10. rast zaposlovanja v javnem sektorju in osebnih storitvah;
11. uspeh posebnih prostorskih vladnih politik;
12. socialni programi, zasebna zavarovanja, večja avtonomija starejših in socialno ogroženih;
13. pospešitev upokojenskih migracij;
14. sprememba bivanjskih preferenc delodajalcev/jemalcev;
15. spremembe starostne strukture in velikostne strukture gospodinjstev, staranje prebivalstva, hiter „razpad“ družin;
16. učinek ekonomske recesije povratne urbano-podeželske migracije (Urry, 1995).

Poleg teh „objektivnih“ sprememb nove prostorske procese določa seveda tudi spremenjena zavest oziroma odnos do naravnega/fizičnega prostora. „Ljudje glasujejo z nogami“ in tudi v najbolj urbanizirani državi Veliki Britaniji javnomnenjske raziskave stalno ugotavljajo, da bi veliko ljudi rado živelo na podeželju (leta 1994: 72%). Razlogi se zdijo morebiti stereotipni (Gallup, 1989), vendar skoraj ni mogoče zanikati da delujejo. Poleg bolj ali manj emocionalnih razlag precej pojasnjuje razlaga, ki je povsem pragmatična interpretacija: večja prostorska mobilnost (lastništvo osebnih avtomobilov) je povzročila ekodus v smeri čistega zraka, prostornosti in življenja v majhnih skupnostih.

Zaradi množice sprememb, ki se še intenzivirajo, postaja vse bolj očitno, da podeželja ni mogoče več vezati zgolj na kmetijstvo, čeprav je nedvomno tudi res, da je ta panoga še vedno med pomembnejšimi in bo to verjetno še nekaj časa tudi ostala. Vprašanje, ki postaja vse bolj aktualno, pa je, ali glede na spremenjene funkcije tega prostora sploh lahko še sledimo in usmerjamo razvoj podeželja znotraj klasičnih disciplinarnih meja in institucij.

Projekt celovitega razvoja podeželja (Kovačič, 1995) predvsem zaradi šibke teoretske dispozicije ni uvidel in seveda tudi ne predvidel (Inglehartovega) postmodernega premika, ki tudi slovenskemu podeželju ponuja širok spekter razvojnih možnosti.

Namesto tega je proizvedel dokaj naivne in nostalgične retrospekcije razvoja podeželja, ki se napajajo v predmoderni mitološki „pristni skupnosti“ in prav zaradi te svoje naravnosti ne obetajo prav velikih razvojnih možnosti. Ta primer je konkreten in dokaj prepričljiv dokaz, kako „vmesno“ stanje slovenske družbe, tj. nihanje med modernizmom in tradicionalizmom, še vedno inspirira in dopušča tudi „strokovne“ zdrse v predmoderno nostalgično mitologijo.

Dejstvo, da je besedilo nastalo na pobudo kmetijskega ministrstva, je s tega vidika nedvomno podatek, ki zasluži pozornost, še bolj pa to, da je taka vizija „celovitega razvoja podeželja“ uporabljena kot osnova državne strategije razvoja kmetijstva in podeželja. Tudi na tej osnovi je torej mogoče pritrčiti previdnosti pri morebitnih preveč optimističnih napovedih možnosti postmodernega premika na naših tleh. To bo postalo aktualno, ko bodo te nostalgične retrospekcije le še dobrodušna zdravorazumska folklorja, ne pa ena od osnov za pripravo državne razvojne strategije.

Doc. dr. Drago Kos, dipl. soc., Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

Literatura

- Harvey David: The Condition of Postmodernity, Blackwell, Oxford 1989.
- Inglehart Ronald: Changing values, economic development and political change, v: International Social Science Journal, UNESCO, 1995.
- Kos, Drago: Racionalnost neformalnih prostorov (Rationality of Informal Spaces), FDV, Ljubljana 1993.
- Kos, Drago: Transitional Informal – Formal Cohabitation, v: Reconciling Economy and Society, OECD, Paris 1996.
- Mlinar, Zdravko: Individuacija in globalizacija v prostoru (Individuation and Globalization in Space), SAZU, Ljubljana 1994.
- Strassoldo R., Tessarin N.: Le radici del localismo, Reverdito Edizioni, Trento 1992.
- Veyne, Paul: So Grki verjeli v svoje mite, *CF, Ljubljana 1998.
- Veenhoven, R.: Happy Life-Expectancy, Social Indicator Research, 1/93, 1997.
- Kovačič M.: Celovit razvoj podeželja – raziskave, projekti, razprave: Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji, BF, UIRS, FA, FGG, Ljubljana 1995.
- Giddens, Anthony: The Consequences of Modernity, Polity Press, Cambridge 1990.
- Montanari, Massimo: Lakota in izobilje, *CF, Ljubljana 1998.
- Offe, Claus: The Utopia of Zero Option: Modernity and Modernization as Normative Political Criteria, v: Praxix international, vol 7. št. 1, 1987.
- Program nalog in aktivnosti za izvajanje strategije razvoja slovenskega kmetijstva v obdobju 1994-96, RS Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano, Ljubljana 1994.
- Strategija razvoja turizma v RS s programom aktivnosti in ukrepov za doseganje strateških ciljev na področju turizma, Poročevalec, marec 1994, Ljubljana.
- Strategija razvoja slovenskega kmetijstva, Ministrstvo za kulturo in gozdarstvo, 1993, Ljubljana
- Strategija varstva narave v Sloveniji, Ministrstvo za kulturo, Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1994, Ljubljana
- Willke, Helmut: Sistemski teorija razvitih družb, FDV, Ljubljana 1993.